

ОЛЕНА ОГІЄНКО
Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України
м. Київ

МОДУЛЬНО-КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР

У сучасній світовій спільноті відбувається зміна ціннісних орієнтацій, що зумовлюється переходом від індустріального до постіндустріального суспільства та викликає зміни освітньої парадигми, корегування цілей освіти з орієнтацією на одержання більш соціально інтегрованого результату. Це визначає переорієнтацію оцінки результату професійної освіти із поняття «навченість», «вихованість», «освіченість» на поняття «компетенція», «компетентність» та зумовлює доцільність запровадження компетентнісного підходу. Такий підхід ґрунтується на особистісно орієнтованій концепції освіти, яка відповідно спрямовує зміни у структурі стандартів, їх узгодження із професійними стандартами, орієнтацією на формування ключових та професійних компетенцій, зміни у змісті навчальних планів і програм тощо. Водночас входження України до Болонського процесу, створення єдиного європейського освітнього простору актуалізує вивчення й узагальнення європейського досвіду.

Сучасний етап розвитку європейської системи освіти характеризується визначенням переліку ключових компетентностей, чому присвятили свої праці європейські науковці Е. Свенік, Р. Данон, Р. Джакку-Сівонен, П. Врігнод, Х'юллер-Солджер, Дж. Пешар, Ф. Келлі, Дж. Саккен, П. Трієр, Д. Міллер та ін. Основи теорії компетентнісного підходу досліджують українські (Н. Бібік, О. Дубасенюк, І. Єрмаков, І. Зязюн, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та ін.) та російські (В. Байденко, Н. Кузьміна, І. Зимня, А. Маркова, В. Сластьонін, А. Хуторський та ін.) учені.

Наприкінці ХХ століття у психолого-педагогічній літературі починають ретельно вивчати модульний підхід до навчання (О. Алексюк, Б. Гольдшмидт, М. Гольдшмидт, В. Зинкевичус, Дж. Рассел, Л. Романишина, М. Чошанов, Л. Юцявичене та ін.). Однак, хоча проблематика компетентнісного та модульного підходів в освіті стала предметом дослідження багатьох науковців, вивчення специфіки і механізми модульно-компетентнісного підходу у професійній освіті європейських країн ще чекає свого наукового вирішення.

З урахуванням наукових публікацій, що стосуються компетентнісного та модульного підходів в освіті, в межах статті окреслимо інноваційний потенціал модульно-компетентнісного підходу у професійній освіті європейських країн.

Аналіз наукових досліджень засвідчує, що система професійної освіти в європейських країнах спрямована на вирішення триєдиного завдання:

- розвиток особистості, здатної реалізувати свій професійний та особистісний потенціал;
- розвиток суспільства через усунення нерівності між громадянами;
- розвиток економіки з урахуванням відповідності рівня підготовки фахівців вимогам ринку праці.

Як нову методологічну основу застосовують компетентнісний підхід, спрямований на посилення особистісного аспекту, забезпечення розвитку суб'єктності, формування активної професійної та життєвої позиції особистості. На переконання І. Зязюна, «головною метою вищої освіти має бути становлення цілісної і цілеспрямованої особистості, готової до вільного гуманістичного орієнтованого вибору і індивідуального інтелектуального зусилля, що володіє багатофункціональними компетентностями»¹. Учений доводить, що «компетентність як властивість індивіда існує в різних формах: як високий рівень умілості, як спосіб особистісної самореалізації (звичка, спосіб життєдіяльності, захоплення); як деякий підсумок саморозвитку індивіда, форма вияву здібностей та ін.»². Водночас «компетентність як екзистенційна властивість людини є продуктом власної життєтворчої активності людини, ініційованої процесом освіти...»³. «Компетентність – це не тільки інтегральна якість, характеристика особистості, але й показник успішної діяльності»⁴, – продовжує дослідницький пошук Ю. Татура.

Компетентнісний підхід орієнтований насамперед на результат освіти. Це знаходить вираження у певних компетенціях і спрямовується на тип життєдіяльності, за Фроммом, «я живу»⁵. Саме компетентнісний підхід здатний забезпечити врахування запитів суспільства та економіки при підготовці майбутнього фахівця: адаптування до швидкоплинних змін і вимог («плаваючі» професійні межі, динаміка професій, гнучкі форми зайнятості тощо), здійснювати підготовку їх як активних суб'єктів нової освітньої парадигми – «освіти впродовж життя».

¹ Зязюн І.А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи // Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи / І.А. Зязюн. – К.; Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. – С. 13.

² Там само, с. 17.

³ Там само, с. 11.

⁴ Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста / Ю.Г. Татур // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 3. – С. 22.

⁵ Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм. – М.: Прогресс, 1990. – С. 201.

Основним поняттям компетентнісного підходу стає «навчальний модуль», який формується як специфічний аспект майбутньої професійної діяльності. Тому у професійній освіті компетентнісний підхід трансформується у модульно-компетентнісний, який дає змогу індивідуалізувати процес навчання з набуття студентами компетентностей; гармоніює з концепцією освіти впродовж життя, оскільки його метою є підготовка кваліфікованих фахівців з високим рівнем мобільності, здатних працювати у швидкозмінних умовах сучасного ринку праці. За визначенням засновника модульного навчання Дж. Рассела, модуль – це навчальний пакет, що охоплює одну концептуальну одиницю навчального матеріалу⁶. Водночас модуль розуміють як логічно виділену в навчальній інформації частину, що володіє цілісністю та закінченістю⁷, як цілісну програму дій та методичні вказівки до засвоєння⁸. Завдяки тому, що засвоєння модуля гарантує готовність до реалізації тієї чи іншої функції, досягається висока мотивація до навчання, а побудова освітньої програми як гнучкої сукупності модулів дає можливість тим, хто навчається, дійсно здійснювати вибір та побудову індивідуальної траєкторії в навчальному процесі.

У європейській системі освіти виділяють п'ять типів модулів, а саме:

- основні модулі, що формують професійні компетенції;
- підтримуючі модулі, що допомагають у вивченні основних модулів;
- організаційні та комунікативні модулі, що формують навички групової діяльності тощо;
- спеціалізовані модулі, спрямовані на розширення та поглиблення професійної компетентності;
- перенесені модулі, що представлені в навчальній програмі у вигляді різних практик, курсових і дипломних роботах, стажувань тощо.

Упровадження модульно-компетентнісного підходу у професійній освіті європейських країн розпочалося після Міжнародної конференції з освіти дорослих (Токіо, 1972). На конференції саме модульну технологію, що базується на компетенції, було визнано як найбільш адаптовану та ефективну для неперервної професійної освіти. Такий висновок зумовлювався зростанням конкуренції на ринку праці; потребою розбудови системи професійної освіти відповідно до динамічних змін, які відбуваються в суспільстві; необхідністю переходу від концепції «освіти на все життя» до концепції «освіта впродовж життя».

⁶ Russel J.D. *Modular Instruction A. Guide to the Design, Selection, Utilization and Evaluation of Modular Materials* / J.D. Russel. – Minneapolis, Minnesota: Burgess Publishing Company, 1974. – P. 54.

⁷ Селевко Г.К. *Современные образовательные технологии* / Г.К. Селевко: В 2 т. Т. 1. – М.: НИИ школьных технологий, 2006. – С. 442.

⁸ Юцявичене П.А. *Теория и практика модульного обучения*. – Каунас: Швиеса, 1989. – С. 84.

Хоча модульно-компетентнісний підхід інтегрує ідеї компетентнісного та модульного підходів, важливо визначити такі його специфічні характеристики:

- ключовим принципом виступає орієнтація на цілі, які є значущими для ринку праці;
- результат професійної освіти визначається через категорію компетенції;
- основною одиницею структурування змісту виступає модуль, який характеризується цілісністю, має внутрішню структуру, спрямованість на досягнення конкретних результатів. Зміст модуля враховує функції і завдання професійної діяльності на основі принципу міждисциплінарності та інтеграції;
- оцінка навчальних досягнень базується на завчасно визначених стандартах якості при однозначних критеріях.

Зазначимо, що у Глосарії ЮНЕСКО під модульним навчанням, що базується на компетенціях, розуміють навчання, яке ґрунтується на визначенні, засвоєнні і демонстрації знань, умінь, типів поведінки та відношень, необхідних для конкретної трудової діяльності/професії⁹.

Таким чином, модульно-компетентнісний підхід можна розглядати як єдину систему визначення цілей, відбору та структурування змісту навчального матеріалу, організаційного та технологічного забезпечення підготовки фахівця на основі компетенцій, що гарантують високий рівень та результативність професійної діяльності. Засобом досягнення результату виступає модульна побудова структури та змісту професійної освіти, що забезпечується створенням модульних програм, заснованих на компетенціях. В основі їх створення лежать принципи:

- модульності, який забезпечує здійснення навчання за модулями відповідно до змісту професійної діяльності;
- контекстності, який дає можливість наблизити зміст освіти до реальної практичної діяльності;
- зорієнтованості на потреби ринку праці, який дає змогу враховувати потреби економіки та ринку праці;
- структурування змісту навчання, який забезпечує структурування матеріалу модуля на більші чи менші частини;
- гнучкості, який дає можливість адаптувати модульні програми до індивідуальних запитів та рівня підготовки тих, хто навчається;
- усвідомленої перспективи, який розкриває сутність та зміст компетенцій, яких набувають;
- паритетності, що забезпечує суб'єктний характер взаємодії того, хто навчається, і того, хто навчає;

⁹ Glossary of educational technology terms. – Paris: UNESCO, 1987. – С. 247.

- прозорості, що робить зрозумілим та відкритим зміст компетенцій і для роботодавців (соціальних партнерів), і для тих, хто навчається;
- індивідуалізації, що дає змогу кожному, хто навчається, створювати індивідуальну траєкторію навчання та засвоювати компетенції у власному темпі.

У більшості країн ЄС упровадження модульно-компетентнісного підходу є основою і метою реформування систем професійної освіти та передумовою інтеграційних процесів, що відбуваються в межах реалізації Копенгагенського процесу.

У Швеції модульно-компетентнісний підхід, основу якого становлять модульні технології, що базуються на компетенціях, поступово витіснив раніше актуальне модульне навчання, яке ми звикли називати блочно-модульним, та широко впроваджується на всіх рівнях професійної освіти. Їх основною складовою є профілі компетенцій, необхідні для виконання функцій спеціаліста. Профілі компетенцій регулярно оновлюються (орієнтовно раз на рік) з метою приведення у відповідність до тих змін, що відбуваються на ринку праці. Зміна профілів компетенцій визначається через процедуру, яка в міжнародній практиці має назву «аналіз потреб в уміннях»^{10,11}.

Окремо наголосимо на тому, що ця процедура здійснюється в тісній співпраці з соціальними партнерами. У країні існує майже 17 національних програм, кожна з яких розрахована на 3 роки. Ці програми, з одного боку, надають загальну освіту широкого профілю, яку можна продовжити, навчаючись в університеті чи університетському коледжі, а з іншого боку, забезпечують засвоєння професійних модулів початкової професійної освіти.

Значимо, що на рівні початкової професійної освіти у профільних класах гімназії реалізується так звана полімодульна модель, у якій професійна складова вивчається із застосуванням модульних технологій, що базуються на компетенціях, а загальноосвітні предмети – із застосуванням традиційних технологій.

Цікавим є висновок експертів стосовно того, що запровадження модульних технологій, які базуються на компетенціях, у викладанні загальноосвітніх предметів приводить до зниження якості загальної освіти.

Привертає увагу англійський підхід до вирішення проблеми. У Великій Британії професійна освіта ґрунтується на національних професійних стандартах, відповідно до яких формуються національні кваліфікації професійної освіти. Останні не містять вимог до курсу/програми навчання, їх не можна пов'язувати із терміном чи місцем навчання. Людина повинна на-

¹⁰ Vocational education and training in Sweden. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2009. – 78 p.

¹¹ Олейникова О.Н. Модульные технологии: проектирование и разработка образовательных программ / О.Н. Олейникова, А.А. Муравьева, Ю.Н. Коновалова, Е.В. Сартакова. Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Альфа-М; ИНФРА-М, 2010. – С. 26.

бути знання та вміння (компетенції), необхідні для одержання національної кваліфікації професійної освіти, які є складовою національної кваліфікаційної рамки, затвердженої урядом Великої Британії. На їх основі здійснюється розробка програм навчання як навчальним закладом, так і зовнішніми структурами, що відповідають за оцінку та акредитацію кваліфікацій^{12,13}.

Подібним чином формуються національні стандарти освіти в Німеччині. У цій країні професійну освіту набувають у межах двох систем – дуальної, за якої поєднується навчання на базі освітнього закладу та на базі підприємства, а також на базі тільки навчального закладу. У будь-якій формі професійна освіта регулюється відповідними державними стандартами, які розробляються під егідою Федерального інституту професійної освіти (BiBB).

Стандарти професійної освіти, особливо в межах дуальної системи, створюються, впроваджуються й оцінюються у співпраці з роботодавцями, профспілками, федеральним урядом, урядами земель, торгово-промисловими палатами та Федеральним інститутом професійної освіти (BiBB). Їх важливою складовою є вимоги до проведення сертифікації, тобто підтвердження здатності того, хто навчається виконувати основні функції у межах професії, які містяться у стандарті професійної освіти. Зауважимо, що до стандартів включені вимоги до методів та процедур проведення сертифікації та оцінки, а питаннями оцінки та сертифікації займаються торгово-промислові палати¹⁴.

У Фінляндії модульні технології, що базуються на компетенціях, теж широко використовуються у професійній освіті різного рівня. Так, кваліфікацію початкової професійної освіти є можливість одержати шляхом проходження процедури оцінки компетенцій у відповідному агентстві, навіть без завершення обов'язкової освіти. Таким же чином присвоюються всі кваліфікації неперервної професійної освіти дорослих. Вимоги до компетентнісних програм навчання регулюються кваліфікаційними стандартами та базовою програмою навчання, затвердженою Міністерством освіти. Одним із механізмів регулювання цього процесу є акредитація кваліфікацій.

Існує три рівні кваліфікацій, що базуються на компетенціях: професійні кваліфікації, що містять вимоги до знань та умінь, необхідні для виходу на ринок праці у певній галузі професійної діяльності; кваліфікації подовженої професійної освіти, що включають вимоги до компетенцій, якими повинні

¹² Там само, с. 29.

¹³ Brockmann M. Competence-Based Vocational Education and Training (VET): the Cases of England and France in a European Perspective / Michaela Brockmann, Linda Clarke, Philippe Mehaut, Christopher Winch // *Vocation & learning*. – 2008. – Vol. 1. – № 3. – p. 227–244

¹⁴ Hippach-Schneider U. Vocational education and training in Germany: Short description / Ute Hippach-Schneider, Martina Krause, Christian Woll. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. – P. 49

володіти спеціалісти певної галузі професійної діяльності. Такі компетенції можуть набуватися в системі неперервної освіти за наявності базової освіти в даному секторі і трирічного стажу роботи; кваліфікації професійної спеціалізації, які вказують на засвоєння більш складної діяльності у професійній галузі. Ці кваліфікації можуть набуватися в системі неперервної професійної освіти за наявності базової освіти та п'ятирічного робочого стажу.

Національні освітні програми та національні стандарти кваліфікацій у Фінляндії розробляються Національною Радою з освіти у співпраці з представниками галузей та експертів. У межах неперервної професійної освіти для одержання кваліфікації зазвичай навчаються за індивідуальними планами. Водночас тим, хто навчається, зараховується освіта, що була одержана раніше, а також знання та уміння, набуті у процесі трудової діяльності (неформальна освіта). Людина може опанувати всю навчальну програму чи її частину, оскільки всі кваліфікації розподілені на модулі, що відповідають певним завданням професійної діяльності.

Важливим є те, що вимоги до стандартів кваліфікацій формуються з використанням прогностичного методу, тобто «методу потреб у робочій силі», на основі вимог роботодавців та результатів дослідження перспективних потреб ринків праці, які здійснюються фахівцями різних служб, що представляють компанії та галузеві міністерства.

Міністерство освіти Фінляндії формує загальні цілі, пропонує структуру професійної освіти та перелік освітніх програм, а також ліцензує місцеві організації, що реалізують освітні програми. Розробкою кваліфікацій, що базуються на компетенціях та критеріях їх оцінки займаються спеціальні галузеві комітети з освіти, починаючи з 1994 року. Щорічно присвоюються приблизно 36000 кваліфікацій та 12 500 кваліфікацій неперервної освіти¹⁵.

В Ірландії реалізація модульних технологій, що базуються на компетенціях, є національною стратегією розвитку професійної освіти. Вихідним принципом формування програм навчання є національні кваліфікації освіти. Модульні програми, що базуються на компетенціях, розробляються для кожної галузі професійної діяльності та професії відповідно до вимог ринку праці до різних рівнів кваліфікації. Усі програми проходять затвердження чи ліцензування в Агентстві з національних кваліфікацій при Міністерстві освіти та науки державним агентством, яке відповідає за надання дипломів про одержання професійної освіти¹⁶.

Відпрацьованою є шотландська модель модульної технології, яка базується на компетенціях і за якою точно встановлюють стандарти резуль-

¹⁵ Kyrö M. Vocational education and training in Germany: Short description / Matti Kyrö. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006. – P. 46.

¹⁶ Mulder M. The concept of competence concept in the development of vocational education and training in selected EU member states. A critical analysis / Mulder, M., T. Weigel & K. Collins // Journal of Vocational Education and Training. – 2006. – Vol. 59. – № 1 – P. 65–85.

тативності, а поняття компетентності визначають як виконання дій для забезпечення точно визначеної якості, тобто здатність здійснювати діяльність відповідно до певних стандартів¹⁷.

Міністерство освіти Нідерландів офіційно визнало переваги модульних технологій, що базуються на компетенціях, розглядаючи їх як засіб подолання невідповідності компетенцій працівника, які він одержує в закладах професійної освіти, та компетенціями, яких потребує сучасний ринок праці; як засіб формування у тих, хто навчається, особистісних якостей та ключових компетенцій, необхідних для життя у суспільстві знань.

Особливу увагу в модульних технологіях, що базуються на компетенціях, приділяють таким аспектам: інтеграція навчання у трудове середовище, оскільки її відсутність може привести до зниження ефективності зазначеної технології; виділення додаткових ресурсів, необхідних для забезпечення такої інтеграції та створення освітнього середовища, а також створення можливості здійснювати оцінку компетенцій у реальних трудових ситуаціях¹⁸.

Вважаємо, що застосування модульних технологій, які базуються на компетенціях, не обов'язково приведе до очікуваного результату, оскільки процес засвоєння компетенцій відбувається індивідуально, а стартові можливості людини разом з її професійним та соціальним досвідом, віковими та психологічними особливостями дуже різняться між собою. Проте модульні технології, що базуються на компетенціях, передбачають чітко визначені результати навчання, на досягнення та оцінку яких спрямована вся навчально-пізнавальна діяльність; дають змогу здійснити більш оптимальний відбір як змісту навчання, так і форм та методів навчання.

Найбільш повно педагогічні можливості модульно-компетентнісного підходу у професійній освіті можна визначити шляхом порівняльної характеристики професійної освіти (Таблиця 1), яка використовує модульні технології з урахуванням компетенцій, і традиційної професійної освіти¹⁹.

Основною якісною характеристикою модульних програм, що базуються на компетенціях, є їх гнучкість (забезпечує індивідуалізацію навчання); оперативність у внесенні змін в існуючі модулі чи заміна їх новими відповідно до потреб ринку праці; комбінування різних модулів з метою створення навчальних курсів для потреб тих, хто навчається.

¹⁷ Там само, с. 74.

¹⁸ Competence-based VET in the Netherlands: background and Pitfalls // Journal of VET. – 2004. – № 56 (4). – P. 523–538.

¹⁹ Муравьева А.А. Модульные программы, основанные на компетенциях / А.А. Муравьева // Среднее профессиональное образование. – 2004. – № 2. – С. 28–30.

Таблиця 1. Порівняння традиційної професійної освіти та професійної освіти, що базується на модульно-компетентнісному підході

Основна характеристика	Професійна освіта, що базується на модульно-компетентнісному підході	Традиційна професійна освіта
Стандарти (основний зміст)	Орієнтація на потреби ринку праці (на реальну трудову діяльність)	Вимоги, що встановлюються системою освіти (кількість годин та дисциплін)
Навчальна програма	Гнучка програма, що складається з модулів, кожний з яких орієнтований на конкретний результат	Цілісна програма як набір дисциплін, орієнтована на загальні підходи та методи у професійній діяльності
Оцінювання	Оцінка засвоєних компетенцій за участі зовнішніх експертів. Має навчаючий характер	Оцінки, заліки, оцінка відвідування тощо. Не має навчаючого характеру
Методи навчання	Активні методи з орієнтацією на того, хто навчається; змінюється роль викладача: організатор, модератор	Лекції, пояснення тощо; роль викладача: «транслятор» знань
Тривалість програм навчання	Гнучкий підхід, з орієнтацією на освітні потреби того, хто навчається	Строго встановлена тривалість програми

Підсумовуючи викладене, доходимо *висновку*, що в європейському вимірі інноваційний потенціал модульно-компетентнісного підходу забезпечується: особливістю сучасного суспільного і економічного розвитку суспільства, яке швидко змінюється; відповідністю концепції освіти впродовж життя; посиленням «діалогу» між освітою та ринком праці; можливістю подолання невідповідності компетенцій, яких людина набуває в закладах професійної освіти, та компетенціями, яких потребує сучасний ринок праці; оптимальним поєднанням та інтегруванням теоретичної та практичної складових у змісті освіти; можливостями створювати спеціальне навчальне середовище, що імітує реальне трудове середовище; зосередження на компетенціях, на методах їх діагностики та оцінки; індивідуалізацією навчання, реальною можливістю створення індивідуальної освітньої траєкторії; організацією самоспрямованого та самокерованого навчання; застосуванням модульних програм, що базуються на компетенціях, які розробляються на основі національних професійних кваліфікацій і здатні гнучко реагувати на зміни, вимоги ринку праці.

Проведене дослідження не вичерпує зазначену проблему. Особливо перспективним може бути вивчення зарубіжного досвіду процесу оцінювання в межах модульно-компетентнісного підходу у професійній освіті.

Олена Огієнко

МОДУЛЬНО-КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР

Резюме

Розкриваються сутнісні характеристики модульно-компетентісного підходу; аналізується європейський досвід використання модульних технологій, що базуються на компетенціях; обґрунтовуються особливості модульних технологій і програм, що базуються на компетенціях, виявляється їх інноваційний потенціал.

Ключові слова: компетентісний підхід, модульний підхід, компетентність, модульно-компетентісний підхід, модульні програми, що базуються на компетенціях, конкурентоспроможність, гнучкість.

Olena Ogienko

MODUŁOWO-KOMPETENCYJNE PODEJŚCIE W KSZTAŁCENIU ZAWODOWYM: WYMIAR EUROPEJSKI

Streszczenie

Artykuł przedstawia charakterystyki podejścia modułowo-kompetencyjnego. Analizowane są europejskie doświadczenia w wykorzystaniu technologii modułowych opartych na kompetencjach, omawiane są osobliwości modułowych technologii i programów, ujawnia się ich potencjał innowacyjny.

Słowa kluczowe: podejście kompetencyjne, podejście modułowe, kompetencyjność, podejście modułowo-kompetencyjne, programy modułowe, konkurencyjność, elastyczność.

Olena Ogienko

THE MODULAR-COMPETENCE APPROACH IN VOCATION EDUCATION: EUROPEAN DIMENSION

Summary

In the article the characteristics of the modular-competence approach are described; European experience of the modular competency-based technologies usage is analyzed; features of the modular technologies and programmers development based on competences are proved and their innovative potential is defined.

Keywords: competence approach, modular approach, competence, modular-competence approach, modular programmers development based on competences, competitiveness, flexibility.